

Jámbor óhajok után...

LEGYEN A KÖZMŰVELŐDÉS VÉGRE TÁRSADALMI MOZGALOM

Mi kell a jó vezetéshez? „Elöl menni és nem elfáradni”. Konfuciusz mondta, s Vitányi Iván idézte föl a frappáns választ visszhangos *Vita-iratában*, mely jó három éve verte fel a hazai közművelődés békésen szunnyadozó berkeit. S a minap azért jutott eszembe, mert ültem a *Bartók Béla Művelődési Központ* egyik termében — a *társadalmi vezetőség* újjáavasztása alkalmából. Arra gondoltam: olyan az idő (nem az időjárás, hanem a társadalmi közalapokat értem), hogy e frissen csoportosult embereknek mostantól kezdve nem szabad elfelejteniük Konfuciusz igazságát.

Miért? Borzasztó hosszas lenne kifejteni. Legyen elég annyi: mostanra napnál világosabb, hogy hathatós, mindennapi cselekvések percig sem halogathatók — a „kultúra frontján” sem. Bizonyossággá vált — már nemcsak gondolati belátás, hanem tapasztalati tények szerint is — hogy *kellő kulturális, műveltségi szint híjával tapodtat sem tudunk előrejutni*. Az az összefüggés vált egyértelművé, hogy termelni, gazdaságban és társadalomfejlődésben lépni — nem lehet az emberek (mindannyiunk) megfelelő szellemi, magatartásbeli felkészültsége nélkül. Hogy ismét Vitányit idézzem, *nem a kultúrához kell pénz, hanem a pénzhez (legtöbb esetben a nemzeti lét-hez) kell kultúra*.

Mármost mennyiben járulhatnak hozzá a művelődési házak úgynevezett társadalmi vezetőségei, hogy e felismerés jegyében késedelem nélkül és társadalmi méretekben lehessen tenni — a társadalmi kulturális növekedéséért? Közvetlenül: olyan testületekről van szó, melyek az intézmények „hivatalos”, szakmai vezetését segítik. Elsősorban azzal, hogy *széles közönség igényeit közvetítik és felelős kritikával járulnak hozzá a társadalmi célok és igények szerinti intézményműködés „beállásához”*. Vagyis nem kritikálnak a kritikáért, létjoguk külsőséges igazolásaképpen, hanem részt vállalnak az illető intézmény munkájából és aktivitásukkal jogot szereznek a „beleszólásra”. Akárhogy nézzük, a társadalmi vezetőségek, ha jól funkcionálnak, a *demokratizmus* egyik elemét jelentik a közművelődésben. És éppen ezért nyerhetnek különös fontosságot. Ezért lehetnek részesei annak a folyamatnak, amely, mint fön-

tebb utaltunk rá, létfontosságú, s amelyet *társadalmi közművelődésnek* neveznek legszívesebben. Nem eredeti, saját szókapcsolattal, mindenesetre a közhasználatú szófűzésnél szimpatikusabban. Népművelői és kulturális irányítói berkekben ugyanis szokásos mostanában „a *közművelődés társadalmisítása*” kifejezés. Sejttem, vagy érteni véletem, helyes célokat takar, használata iránt való ellenérzéseimet nem titkolhatom. Nyilván régebbi rossz tapasztalatok hatására a „földről jövő kezdeményezés” rossz ízeit találok benne. Azt a gondolati tévedések szülte rossz gyakorlatot, amely — például — hosszú ideig a „kultúrátöltögetés tölcser segítségével” nevezetű eljárást tartósította. Mikor is a kultúra felszentelt papjainak helyzetébe kényszerült szerencsétlen népművelőknek tévedhetetlenül tudni kellett, mit s hogyan a műveletlen magyarnak, hogy kissé kikupálodjon.

Nos, fölülről lefelé soha az életben eddig nem lehetett — *mozgalmat* csinálni. Márpedig, úgy tetszik, egy út van előttünk: ha értő (toleráns, de célra terelő) irányítással bár, de „össznépi” mozgalom jellege lesz a közművelődésnek. Vagyis kinek-kinek jól felfogott érdeke diktálja... Mit is? Hogy művelődjön? Hogy csipegessen az eddig felhalmozott kulturális-művészeti értékekből? Inkább: hogy a legszűkebb családi körén kívül más „körökhöz”, az övével azonos érdekű csoporthoz is tartozzon. Hogy ettől aztán a mostaninál *othonosabban érezze magát* itt, a lakóhelyén, városában, országában. Következésképpen hajlandó legyen *vállalni*, merthogy megtudja végre, miért? Közös dolgokban, cselekvésekben részt vállalni, igyekezni hasznosnak lenni — ez nem más, mint közművelődési „tevékenység”. Mert az *értékes aktivitás emberi értékességet követel*, s az nem „áll elő” másként, csak ha a hagyományos értelemben vett kulturális is megvan hozzá.

Látszólag messze kanyarognak föntiek a mostanában újjáavasztott társadalmi vezetőségek ügyeitől. Ám ha meggondoljuk, hogy ezeken a választógyűléseken, megbeszéléseken — legalább a szegediekén — jól érzékelhető volt: nagy a résztvevők belső eltökéltsége, hogy nem az ülésező szervek csapatát kívánják szaporítani, hanem megfogható, határozott,

konkrét teendőket igyekeznek maguknak találni a társadalmi közművelődés érdekében — talán nem csapongtunk messze a témától. A társadalmi vezetőségek lehetőségei: szélesek. Általában olyan emberek kerültek ezekbe a testületekbe, akiknek mindennapos, eleven kapcsolataik vannak a művelődési házak potenciális közönségével. Vagy: értenek valamihez, szakmai segítséget nyújthatnak a hivatásos népművelőknek. Vagy: gyakorlott „vállalók”, akik saját aktivitásukkal hatni képesek másokra is. Rendszeres (kulturális) értékfogyasztók, és mint ilyenek, igényt, azaz újabb értéket teremtenek.

Hogy micsoda hatóereje, s érték-váltságos korunkban mekkora „önsegélyező”, értékválasztást segítő funkciója lehet a művelődési demokráciának (melynek egyik eleme-kerte a megfelelően működő társadalmi vezetőség) — annak éppen a Bartók művelődési központ hálózatában akadt már nem is egészen friss példája. Híreltük e hasábokon is, hogy a központhoz tartozó, újszegedi *November 7.* művelődési házban nem hivatásos népművelők, ha úgy tetszik, a helyi lakosság „aktív vállalói” teremtették és szervezik az *Új-szegedi esték* elnevezésű sorozatot. A legörvendesebb a dologban, hogy ezek az esték példaszerűek a kellő, új közművelődési irányt tekintve. Az öntevékeny szervezők olyan neves embereket hívnak meg maguk közé, akik arról tudnak nekik beszélni, ami őket érdekli — művészetekben, politikában, társadalomalakulásban, gazdálkodásban. Szinte annyiféle „igazságot” hallanak így közös dolgainkról, ahány alkalommal összejönnek. Vagyis *módjuk nyílik összevetésekre, véleményütköztetésekre, és saját álláspontok kristályosítására. Értékválasztásra. Kulturálódásra*. Olyan gondolati és magatartásbeli fejlődésre, amelyért *megküzdnek*, amelyről tehát valószínűleg nehezen mondanak le ezentúl.

Hát, valami ilyesmire kellene eljutni — sokféle kis csoportnak, sokféleképpen, akár a társadalmi vezetőségek révén is. Hogy álmos közöny után pezsdüljön már közművelődésünk, s legyen: *mozgalom*. Társadalmi. S ez: *ne jámbor óhaj!*

SULYOK ERZSÉBET

POLNER ZOLTÁN

Algyő, 1968

Föfelé iramló füstben állok:
ömlik az olaj, süvít a gáz.
Karácsony este van.

Virraszt velem
az útszéli bádoggkrisztus, a rögök
mélyére szakadt dobogás.

Harmatos, hűvös hajnalokon
cseléd-faluk jártak erre.
Itt vonult el a szolgál-Álföld:
szétázott lábnyomuk még látszik.

Döng, dördül a gáz-jegenyeye,
hullnak tombjából salak-szelek.
Parázklik a sár.

A megkínzott föld
követeli szegényeinek
kitaszított igazát.

A föld: tövis szegénységgel
koronázott bánat, a hetediziglen
rettenet.

Hiába fent
a csillagok kék tündöklése,
ha ami él, van, embertelen.

De halottaim nem halottak!
A puszták alól is magasra
emelik a kigöngyölt zászlót:
a csattogó, hatalmas lángot.

Arcuk gyökéren, sáron, füstön
átsüt. Szavuk történelem.
Így élünk együtt.

Őket nem lehet
megváltani. Értük tégy hasznossá
engem sorsukat szülő értelem.

EMLÉKEK KOVAI LŐRINC RŐL

Arriba frente popular...!

Magam előtt látom, mint akkor, 1937-ben, a magyar földön izzó magyar érzésűvé vált szláv lelkű ifjú szegedi egyetemistát, amint egyik kezével haját hátrasimítja s a másikat ökolbe szoritja s így köszönt Kárász u. 15. sz. alatti, az akkori Bethlen Gábor kör diákszobájában:

— Arriba frente popular...! (Éljen a népfőnt) — Miénk az igazság, miénk a harc, barátom...!

A közelmúltban hunyt el 74 éves korában Kovai Lőrinc, több nagyszabású történelmi regény írója. Szentpétervárot született. Anyja, s így anyanyelve orosz volt, apja lengyel származású magyar hadifogoly, aki hazahozta családját Orosházára. Lőrinc Hódmezővásárhelyen végezte el a gimnáziumot. Hetedikében megszökött a kollégiumból, hogy Moszkvába menjen, de Bécsből visszahozták. A szegedi egyetemen különösen Főgel József professzor középkorról szóló előadásain kedvelte meg a történelmet. Az 1937—38. tanévben a Klauzál gimnáziumban volt gyakorló tanárjelölt. Orosz nyelvtudása miatt hamarosan mint segédtanár került Ungvárra, hol nemcsak a történelemre s földrajzra oktatta diákjait, hanem „forradalmi üzemet” is folytatott, amiért hamarosan internálták. A főlzabradulás adta meg számára, hogy mint újságíró, de főként mint író végigjárhatta a számára legmegfelelőbb életpályát.

Első forradalmi hangvételű regénye, a „Földönfutók” (1943) már nagy feltűnést s személye elleni támadásokat keltett. A történet színhelye, a tiszai falucska élete a Don menti településekre emlékeztet, mint ahogy Jaksza kapitány hajdú is doni kozák ihletésűek. Kovait egész életén át vonzotta a forradalom romantikája, mint 1939-ben, Nagykállón írt regényében, az „Itélet előtt” címűben is. Ebben az elnyomatás alatt sinylődő, darabokra szabdalt Lengyelország hős fia s leányai küzdelme elevenedik meg. A regényen átérződik az író szegedi diákegyetemének élményanyaga: az egyetemi város, a történelmi szeminarium, mint az alakok — kik, ha álnéven is jelennek meg, de valóban élt személyek — akiknek viselkedése mögött ott lebeg a közelgő második világháború fenyegető hangulata.

Az író maga az egyik főhős: Leonid Szosznovszky, történelemszakos tanárjelölt, kinek disszertációjából a „Batykó” becenevű paptanár ki akarja operáltatni a történelmi materializmust s a „dialektika fekélyét”. Ott látjuk a történelmi intézet ijesztően intelligens könyvtárosát, K. Rudit, a „sex-bombát”, Schnur Máryt, a diáktotthon szoba lakóit, Velicset, Boiat, meg Schlicket (akikkel annak idején éjjeliekig tartó vitákat folytattunk), s érezzük az akkoriban divatos egyetemi előadásformát, a „Korszerű honvédelmi ismeretek” hangulatát.

Ebben a diákszobában fogant meg Lőrincel közös tervünk, miszerint részt veszünk egy svájci nemzetközi, fiatalok számára tartandó munkatábor kéthetes tanfolyamán, mely céljául az ifjúság összefogását tűzte ki a militarista propagandával szemben. P. A. X = Internationaler Zivildienst. (Jelvénye: keresztbe fektetett ásó, lapát és széttört kard volt!)

1937 júniusában meg is indultunk. Vasúton, hajón eljutottunk Nürnbergig. Itt kezdtük meg a gyalogutat s a „trempolást” (az autostop nemzetközi kifejezése). Eljutottunk Jénáig, ahol Lőrinc apjának egyik volt katonatársát kereste föl az egyetemen. Ezen a gyalogúton ismertem meg Lőrinc igazi énjét. Nagy hatással volt rám, mint meggyőződéses kommunista. Megtanított az Internacionálé orosz szövegére is. Ekkor már nem hallgatta el, szívesen elmenne Spanyolországba, harcolni a nemzetközi proletariátus oldalán.

Ez azonban nem valósulhatott meg. Lőrinc nem bírta a gyaloglást, lábán kiújult visszere s azt is bevallotta, hogy mindig baj volt a szívével. Jénáig még elvergődöttünk sok nehézséggel, éhezéssel. De Frankfurtból már egyedül mentem Svájcba. Lőrinc, mint egy post restante levelezőlapon értesített, 8 márkával a zsebében hazaindult.

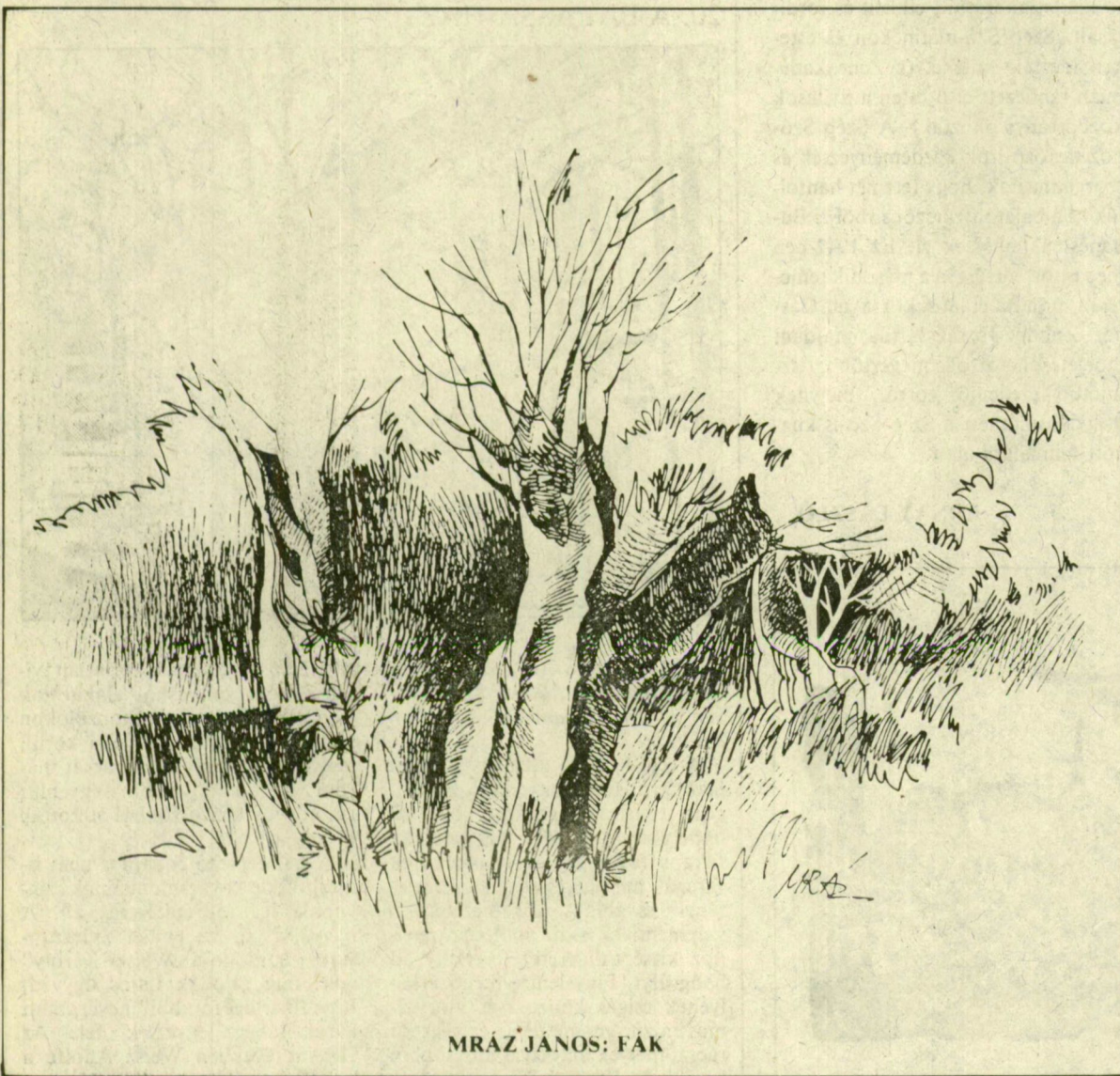
Nekem sem volt sikerem a végcélnál. Bernben értesültem arról, hogy ez évre a munkatábor már bezárta a kapuit. Kártérítés fejében a kezembe nyomtak 5 frankot. Megindultam, keresztül gyalogolva az Alpokon, Olaszországba. Milánóban, a magyar konzulátuson elvették útlevelemet s hiába erősittem, hogy nem akarok részt venni a polgárháborúban, beütötték a pecsétet, hogy ez az útlevel Spanyolországba érvénytelen. Így kerültem haza, Felső-Olaszországon s Ausztrián keresztül. De az egyetemre, pénz hiányában most sem tudtam beiratkozni. Maradt hátra a katonai szolgálat, 1937 októbertől kezdve.

Ezután Lőrincel, aki már a fővárosban élt, keveset találkozhattam. Egy alkalommal — már a főlzabradulás után — segítségemet kérte, adjak neki anyagot egy nagyszabású történelmi regényhez, mely a szegedi boszorkányüldözéssel foglalkozna. Mondhatnám, regényeinek „világtörténelmi összességéből” még csak ez a szegedi esemény hiányzott! Nem tudom, ez a regény elkészült-e valaha?

Kovai Lőrinc egész életén, regényírói munkásságán keresztül hű maradt jelszavához:

— Arriba frente popular! Tollával tűzön-vízen át harcolt a szocializmus elkötelezettjeként a népert...

CSONGOR GYŐZŐ

MRÁZ JÁNOS: FÁK